

**Gemeente
Amsterdam**

Archeologisch bureauonderzoek

Bestemmingsplangebied Westerpark-Zuid

**BO 18-078 Amsterdam 2018
Monumenten en Archeologie**

Inhoud

Inhoud	3
Samenvatting.....	4
Inleiding	5
1 Basisgegevens	6
2 Wet- en regelgeving	7
2.1 Algemeen.....	7
2.2 Rijk.....	7
2.3 Provincie Noord-Holland	7
2.4 Gemeente Amsterdam.....	8
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	8
3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie	10
3.1 Geomorfologie en bodem algemeen	10
3.2 Historie algemeen	10
3.3 Historisch-topografische inventarisatie	11
3.3.1 Ontginningen	11
3.3.2 Polder	12
3.3.3 Buitengebied.....	14
Recreatie	15
3.3.4 Verstedelijking	16
3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied	19
3.4.1 Archeologische Monumentenkaart	19
3.4.2 Vindplaatsen	20
3.4.3 Bodemopbouw.....	22
3.5 Conclusie: verwachtingsmodel.....	23
4 Archeologische verwachtingskaart	24
5 Archeologische beleidskaart.....	26
6 Conclusie	28
7 Bronnen.....	29
Appendix I: beleidsvarianten en stroomschema	30

Samenvatting

Monumenten en Archeologie heeft in opdracht van Stadsdeel West een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor bestemmingsplangebied Westerpark-Zuid, stadsdeel West. Dit onderzoek is bedoeld om een beeld te krijgen van de ondergrondse cultuurhistorische waarden die in deze gebieden aanwezig kunnen zijn. Een dergelijk bureauonderzoek past binnen de verplichting van gemeenten om conform de Monumentenwet beleid te ontwikkelen ten aanzien van het behoud cq documentatie van die overblijfselen bij bouw- en aanlegwerkzaamheden.

Het bureauonderzoek gaat uit van een beknopt overzicht van de historisch-topografische ontwikkeling van het plangebied. Het historisch overzicht wordt aangevuld met archeologische informatie afkomstig van vindplaatsen in de omgeving van het plangebied. De historische en archeologische informatie over de ruimtelijke topografische ontwikkelingen is omgezet naar een beeld van archeologische verwachtingen.

Op de archeologische verwachtingskaart (p. 24) worden zes zones aangegeven. Aan de hand hiervan is een archeologische beleidskaart opgesteld, waarin de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg zijn vastgelegd. De beleidskaart telt eveneens zes zones (p. 26). Hiervoor is gespecificeerd in welke gevallen archeologisch onderzoek dient te worden opgenomen in planontwikkelingen.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt dat ook wanneer geen archeologisch onderzoek is vereist, en toch bodemvondsten worden gedaan waarvan redelijkerwijs kan worden vermoed dat deze van archeologische waarde zijn, dit wordt gemeld bij Monumenten en Archeologie. In overleg met de ontwikkelaar worden vervolgens maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

Monumenten en Archeologie heeft in opdracht van Stadsdeel West een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor bestemmingsplangebied Westerpark-Zuid. Dit gebied wordt ruwweg begrensd door de Haarlemmerweg, Nassaukade, Hugo de Grootkade, Kostverlorenvaart, van Bossepad en van Hallstraat. Het bureauonderzoek geeft een overzicht van bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Hierbij is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over al bekende vindplaatsen in het plangebied en omgeving. Deze informatie is samengevat in een archeologisch verwachtingsmodel op basis waarvan de beleidsregels voor erfgoedzorg worden vastgelegd ten behoeve van het bestemmingsplan.

In het bureauonderzoek komen het nationale, provinciale en gemeentelijke archeologiebeleid (hoofdstuk 2) en een landschappelijke, historische en archeologische analyse van het plangebied (hoofdstuk 3) aan de orde. Hieruit volgt een archeologische verwachtingskaart (hoofdstuk 4), gekoppeld aan een beleidskaart (hoofdstuk 5) die inzichtelijk maakt in welke gevallen archeologische maatregelen binnen (toekomstige) planontwikkeling vereist zijn.

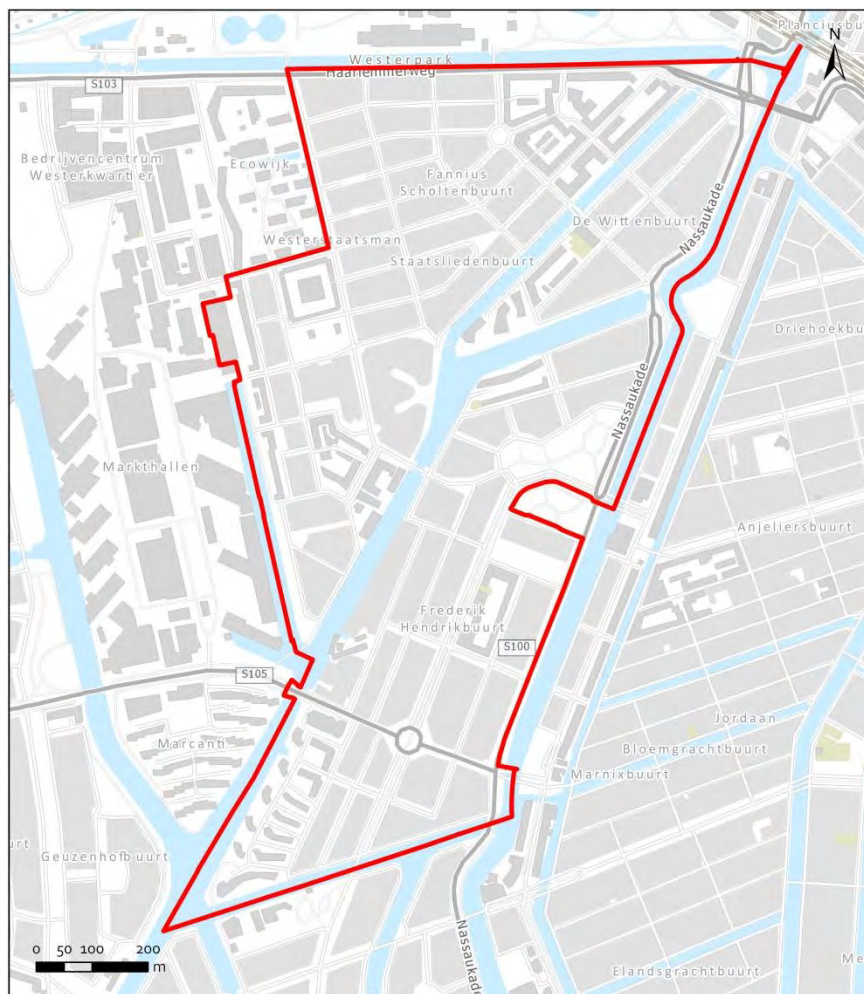
1 Basisgegevens

Opdrachtgever

Opdrachtgever	Ruimte en Duurzaamheid
Contactpersoon	Hugo Misset (Van Riezen & Partners)
Adres	Weesperplein 8
Postcode / plaats	1018 XA Amsterdam

Plangebied

Provincie	Noord-Holland
Plaats	Amsterdam
Stadsdeel	West
ARCHIS onderzoeksnummer	4629729100
Centrum coördinaat	120044,227 488123,146

1 Het onderzoeksgebied (rood omlijnd) op de topografische basiskaart (ESRI)

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologisch erfgoed bestaat uit structuren, grondsporen en voorwerpen die in de bodem bewaard zijn gebleven. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving. Het beleid voor het archeologisch erfgoed heeft dan ook veel raakvlak met dat van de ruimtelijke ordening. Voor een optimale integratie van archeologie in de ruimtelijke ordening heeft het rijk onder andere de Monumentenwet 1988 en de Wet ruimtelijke ordening aangepast, en de Erfgoedwet geïntroduceerd. De Monumentenwet is per 1 juli 2016 vervallen, maar het deel dat betrekking heeft op de fysieke leefomgeving blijft via het Overgangsrecht in de Erfgoedwet van toepassing.¹

2.2 Rijk

In 1992 hebben de Europese ministers van Cultuur het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta). Deze culturele overeenkomst had tot doel om meer bewustzijn van het Europese erfgoed te creëren en in het bijzonder het Europese archeologische erfgoed voor toekomstige generaties beter in stand te houden.

In Nederland wordt aan dit uitgangspunt invulling gegeven door behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (*in situ*) tijdens de planontwikkeling mee te wegen. Als behoud in de bodem (bijvoorbeeld door middel van technische maatregelen of planaanpassing) geen optie is, dan worden archeologische resten opgegraven (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van een ruimtelijk plan dat bodemverstoring tot gevolg heeft, is verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van het archeologisch onderzoek.

In de Monumentenwet is een bepaling opgenomen dat in elk bestemmingsplan rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten archeologische waarden.² De Erfgoedwet bevat een verplichting om toevalsvondsten te melden (de zogenaamde meldingsplicht).³

2.3 Provincie Noord-Holland

Als toetsingskader voor bestemmingsplannen en omgevingsvergunningen gebruikt de provincie Noord-Holland de structuurvisie, de leidraad Landschap en Cultuurhistorie en de Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie (ILC).⁴ Op grond van de Wro dienen gemeenten bij de vaststelling van bestemmingsplannen, projectbesluiten en beheersverordeningen de Provinciale Ruimtelijke

¹ Hoofdstuk 9 Erfgoedwet 2016.

² Artikel 9.1 Erfgoedwet (overgangsrecht); Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten. Met 'monument' wordt hier een (onbeschermde) archeologisch monument bedoeld, ofwel alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde* (art. 1 Monumentenwet).

³ Artikel 5.10, tweede lid, Erfgoedwet 2016.

⁴ Provincie Noord-Holland, 2010.

Verordening in acht te nemen. Op de ILC zijn o.a. archeologisch verwachtingsvolle gebieden opgenomen. Naast de ILC beheert de provincie de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van het rijk. Op de AMK staan de beschermde archeologische monumenten, de terreinen van zeer hoge en hoge archeologische waarde en de gebieden met een archeologische betekenis. De waardestellingen van de ILC en AMK zijn bedoeld als algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering nodig hebben.

2.4 Gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat archeologie vroegtijdig in ruimtelijke ordeningsprocessen wordt geïntegreerd.⁵ Hiermee worden twee doelen gediend. Ten eerste een efficiënte voortgang en kostenbeheersing van bouwprocessen. En ten tweede een kwalitatief goed en stadsbreed uniform beheer van het archeologische erfgoed.

Op basis van de resultaten uit het archeologisch bureauonderzoek wordt bepaald of in het bestemmingsplan regels met betrekking tot archeologie moeten worden opgenomen. De Monumentenwet biedt een tweetal mogelijkheden (artikelen 39-40) die Monumenten en Archeologie heeft uitgewerkt in de modelregels archeologie.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden in een bestemmingsplan wordt geregeld met een omgevingsgunning als bedoeld in artikel 2.1 lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Aan een omgevingsvergunning zijn bouwregels verbonden: die bepalen dat in het belang van de archeologische monumentenzorg de aanvrager van een omgevingsvergunning een archeologisch rapport met selectiebesluit dient te overleggen. Daarnaast kan in het bestemmingsplan worden opgenomen dat een omgevingsvergunning moet worden aangevraagd voor het uitvoeren van aanlegwerkzaamheden.

Aan een omgevingsvergunning kunnen voorschriften worden verbonden. Dit houdt in dat aan de vergunning de verplichting wordt gekoppeld om technische maatregelen tot behoud te treffen, om de archeologische resten op te graven of om de werkzaamheden te laten begeleiden door een archeoloog.

De bouwregels en de omgevingsvergunning voor aanlegwerkzaamheden bevatten daarnaast uitzonderingen die duidelijk maken in welke gevallen archeologisch onderzoek niet nodig is. In Amsterdam gelden elf beleidsvarianten, zoals de uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de- of 20ste-eeuwse ophogingen (Appendix: Beleidsvarianten). In de praktijk komen per plangebied meestal twee tot zes varianten voor.

2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

De uitvoering van archeologisch onderzoek is gebonden aan de Beoordelingsrichtlijn Archeologie (BRL SIKB 4000) en daarmee samenhangend de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA). De KNA gaat uit van een gefaseerde aanpak. Er wordt onder meer onderscheid gemaakt tussen Bureauonderzoek, een Inventariserend Veldonderzoek, en het doen van Opgravingen (Appendix: stroomschema).

⁵ Monumenten en Archeologie, 2016.

Het inventariserend veldonderzoek is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een opgraving wordt uitgevoerd wanneer er sprake is van een vindplaats met waardevolle archeologische resten. Archeologisch veldonderzoek wordt, afhankelijk van de bodemingreep en de verwachting, voorafgaand aan of tijdens de civieltechnische werkzaamheden (variant archeologische begeleiding) uitgevoerd. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied worden vrijgegeven.

Voor archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie

3.1 Geomorfologie en bodem algemeen

Het huidige natuurlijke landschap in en om Amsterdam is in grote mate bepaald door de landschapsvorming in het Holocene. Dat is de geologische periode na de laatste IJstijd (vanaf ca. 10.000 v.Chr.). Er heerste toen een gematigd klimaat waarin in enkele duizenden jaren grote pakketten veen groeiden in de kuststreek. Dit Hollandveen bevindt zich in de huidige ondergrond op gemiddeld 2 à 3 m - NAP.

Het natuurlijke landschap werd vanwege grootschalige veenontginningen vanaf de 12de eeuw omgevormd tot een veenweidegebied. Aan de noordzijde van het IJ, in Waterland, begon deze ontwikkeling al in de 10de eeuw. Aangezien de waterhuishouding een cruciale rol speelde bij de veenontginningen, begon tegelijkertijd de aanleg van het stelsel van (zee)dijken ter bescherming van het nieuwe bouw- en akkerland. Later, in de 17de en 18de eeuw, volgden de droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

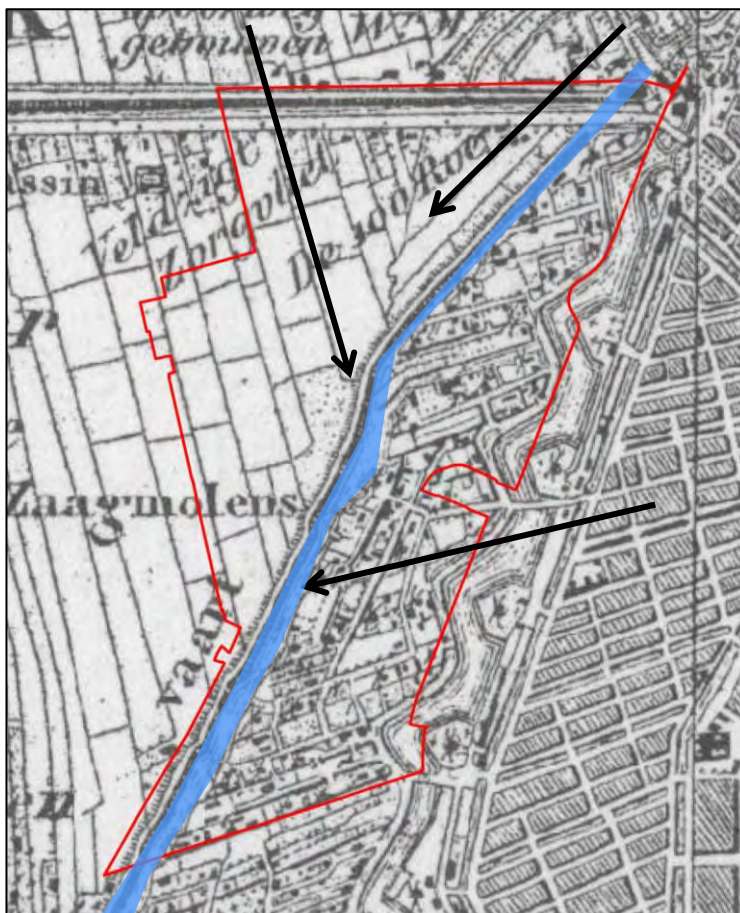
3.2 Historie algemeen

De vroegste sporen van menselijke bewoning of activiteiten binnen het gemeentelijk gebied van Amsterdam gaan dankzij recente vondsten in de Noord/Zuidlijn bouwputten op het Damrak en Rokin terug tot het late Neolithicum (ca. 2400 v. Chr.). Ook rond de stad, op vooral de hoger gelegen strandwallen, zijn dergelijke oude vindplaatsen. De oudste stedelijke bewoningssporen, voor zover nu archeologisch bekend, beginnen in de 12de eeuw en zijn teruggevonden aan de Nieuwendijk / Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) burgwallen in de 14de eeuw startte het proces van stadsvorming. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door de huidige Singel aan de westkant en de Geldersekaai en Kloveniersburgwal aan de oostkant. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) kwamen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkbuurt de Jordaan en het eerste deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. Met de Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. Het oostelijk deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ kwamen de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht ontstonden naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen. Tussen 1915 en 1940 werd in Noord, Oost, Zuid en West de Gordel 20-40 gebouwd. Deze werd gevolgd door de naoorlogse tuinsteden in West, Buitenveldert en Noord, en in de jaren zestig en zeventig door het volbouwen van de Bijlmermeerpolder. Met IJburg borduurt de stad begin 21ste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in en aan het IJ. Daarnaast wordt door de bouw van woningen binnen het bestaande stedelijk gebied ingezet op verdichting van de stad.

3.3 Historisch-topografische inventarisatie

Plangebied Westerpark-Zuid wordt ruwweg begrensd door de Haarlemmerweg, Nassaukade, Hugo de Grootkade, Kostverlorenvaart, Van Bossepad en Van Hallstraat. Bij de historisch-topografische analyse van dit gebied is uitgegaan van verschillende historische kaarten, waaronder kaarten 7 en 32 uit het Kaartboek A door Cornelis Danckerts de Rij (1648-1654), de kaart van Jan Mol (1770), het kadastraal minuutplan van Sloten en Amsterdam (1832), de Topografisch Militaire Kaart (1854), de kaarten van H. J. Scheltema (1900) en Publieke Werken (1929).

2 Het plangebied (rood omlijnd) op de Topografisch Militaire Kaart, 1854 (SAA) met de verschillende ontginningsrichtingen (zwarte pijlen), en de Kostverlorenvaart (blauw)

3.3.1 Ontginningen

Tot in de late 19de eeuw maakte het plangebied deel uit van het veenweidelandschap rondom Amsterdam. Dit landschap was in belangrijke mate tot stand gekomen tijdens de ontginning van het Hollandse veengebied. In de 11de/12de eeuw trokken de eerste ontginningsboeren plaatselijk het veen in. Ook het plangebied werd toen geschikt gemaakt voor bewoning en landbouw.⁶ Loodrecht op natuurlijke verhogingen in het landschap werden sloten gegraven, waardoor het

⁶ Stol 1993, 29; Borger 1987, 16-17

veen kon ontwateren en vruchtbaar akkerland ontstond.⁷ Dit proces verliep volgens het recht van vrije opstrek, waarbij de lengte van de kavel niet vooraf was vastgesteld, maar werd bepaald door natuurlijke barrières of door aanspraak van anderen op reeds ontgonnen gebieden. Het recht van vrije opstrek resulteerde in zeer lange percelen, ook wel weren genoemd.

De toegenomen ontwatering van het veen door de aanleg van sloten en weteringen bracht een proces van bodemdaling op gang, waardoor de landbouwkavels jaar na jaar lager kwamen te liggen en natter werden. Daardoor werden ze onbruikbaar als akkerland en waren de boeren telkens gedwongen om nieuw veen in cultuur te brengen en hun boerderijen te verplaatsen.⁸ Nederzettingen uit de vroege ontginningsperiode kenmerken zich daarom door een vrij diffuse spreiding van verhoogde huisplaatsen (terpen). Met het verdwijnen van de laatste geschikte akkergronden in de 13de eeuw werden deze oudste nederzettingen verlaten en hergroepeerden de bewoners zich in lintdorpen.⁹ Er zijn geen aanwijzingen dat een dergelijke lintbewoning zich in het plangebied heeft ontwikkeld.

De ontginningssystematiek van het plangebied werd in belangrijke mate bepaald door een hoge veenrug die in noordoostelijke richting door het Hollandse veengebied liep. Deze vormde het richtpunt voor zowel ontginningen vanuit de Amstel als vanuit het IJ en de veenstroom de Slochter in het noordwesten. Waar de ontginningsblokken elkaar raakten, op de top van de veenrug, werd een wetering aangelegd, de voorloper van de Kostverlorenvaart (afb. 2).¹⁰ In 1413 kreeg het Hoogheemraadschap van het Rijnland grafelijke toestemming om deze wetering tussen het Nieuwe Meer, de Schinkel en het IJ te verbreden en spuisluizen te plaatsen in de zeedijk. Omdat Amsterdam vreesde dat de sluizen door vijanden misbruikt zouden worden om de stad onder water te zetten, liet het stadsbestuur deze kort na de aanleg dichten. Het graven van het kanaal leek aanvankelijk dus voor niets te zijn geweest. De 'Kostverlorenvaart', zoals het kanaal dan ook werd genoemd, vond echter al gauw veelvuldig gebruik als snelle scheepvaartverbinding met het Haarlemmermeer en de steden ten zuiden van Amsterdam.¹¹ Een andere naamsverklaring volgt uit de verbreding van de sloot langs de Heiligeweg tot de Heiligewegsvaart in 1430, waardoor al snel een efficiëntere verbinding met het Haarlemmermeer tot stand kwam.¹² Desondanks ontwikkelde de Kostverlorenvaart zich uiteindelijk tot een belangrijke waterwegverbinding met de steden in het zuiden.

3.3.2 Polder

De ontginningskades en weteringen (3.3.1) verdeelden het veenweidegebied in verschillende waterstaatkundige eenheden, later polders genoemd. In de 16de en 17de eeuw, waren de landerijen door bodemklink dermate laag te liggen dat de ontwatering niet langer vanzelf verliep. De landeigenaren verenigden zich daarop in polderorganisaties, om gezamenlijk zorg te dragen voor de aanleg van de kades en watermolens, die voor de waterafvoer noodzakelijk waren.

Het plangebied ten westen van de Kostverlorenvaart behoorde oorspronkelijk tot de Sloterpolder en viel onder het bestuur van de ambachtsheerlijkheden Sloten, Sloterdijk, Osdorp

⁷ De Bont 2009, 464, 560

⁸ Stol 1993, 29; Borger 1987, 16-17.

⁹ De Bont 2009, 577

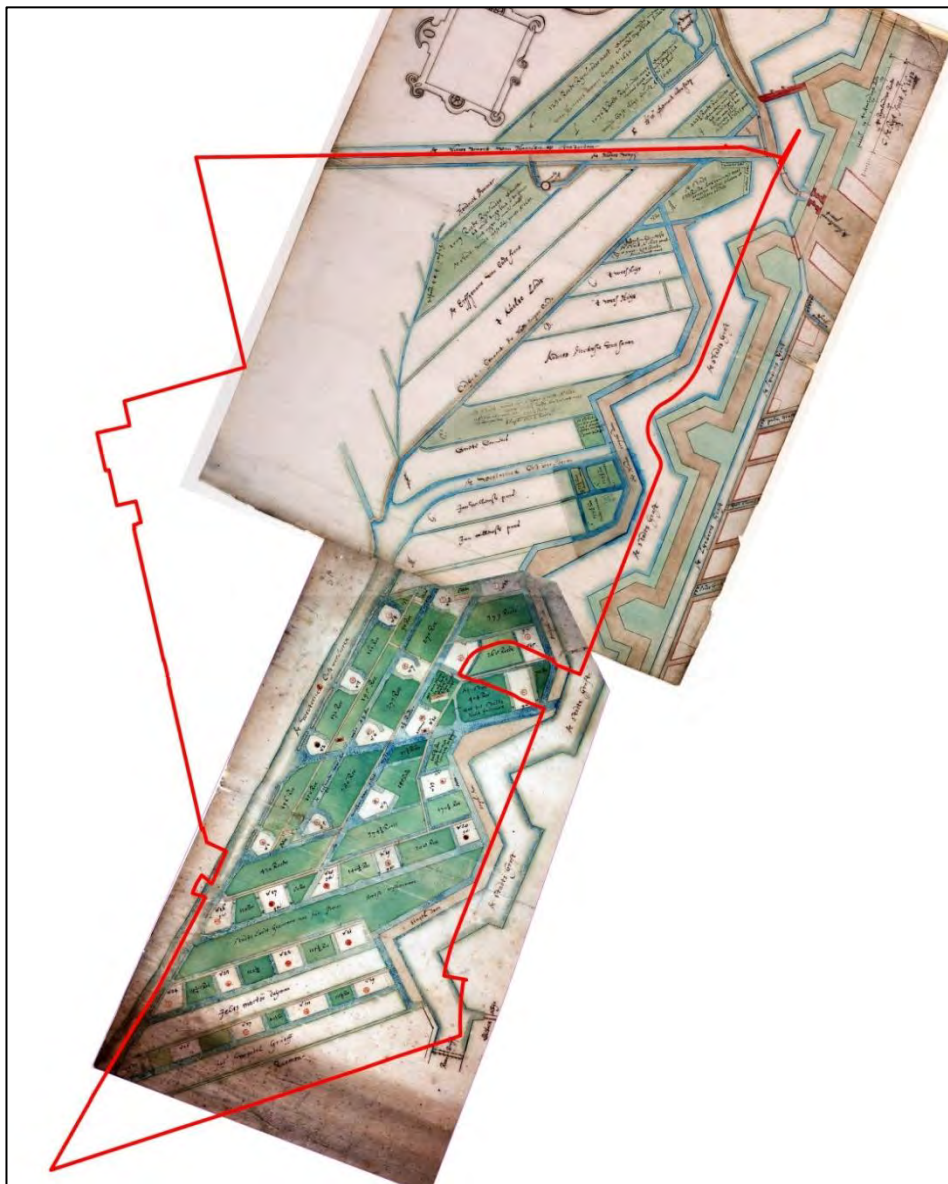
¹⁰ De Bont 2014, 76-77

¹¹ Heijdra 2004, 13

¹² Heijdra 2001, 10

en de Vrije Geer. Met de aanleg van de Haarlemmertrekvaart in de jaren 1631-1632, dwars door de polders tussen Amsterdam en Haarlem, ontstond een nieuwe indeling en kwam het westelijk deel van het plangebied in de Sloterbinnenpolder te liggen, die via de Kattensloot uitwaterde op de rond 1613 aangelegde Singelgracht. Uit een besluit tot samenwerking ontstonden tenslotte in 1673 de Sloterbinnen- en Middelveldse (gecombineerde) polders.

Het deel van het plangebied ten oosten van de Kostverlorenvaart viel oorspronkelijk onder de ambachtsheerlijkheid Nieuwer-Amstel, maar werd in 1529 door Amsterdam ingelijfd om de eigen waterhuishouding beter te kunnen beheersen. De landeigenaren tussen de Overtoom, Singelgracht en Kostverlorenvaart verenigden zich in 1636 in de Stads- en Godshuispolder.¹³

3 Het plangebied (rood omlijnd) op twee samengestelde kaartbladen (7 en 32) uit Kaartboek A door de Rij, 1648- 1654 (SAA)

¹³ Heijdra 2001, 17-18

3.3.3 Buitengebied

In het buitengebied rond Amsterdam werden naast rurale activiteiten van oudsher allerlei bedrijvigheden uitgevoerd waarvoor binnen de stadswallen geen plaats was. Naarmate Amsterdam groeide, nam ook de omvang van deze ambachtelijke en landbouwkundige periferie toe.¹⁴ Toen de stadsgrenzen met de Derde Uitleg (1613) opschoven tot aan de huidige Singelgracht kwam de ontwikkeling van het gebied, die zich tot dan met name zal hebben geconcentreerd langs de Kostverlorenvaart, in een stroomversnelling. De verschillende functies die in dit deel van het Amsterdamse buitengebied bestonden worden hieronder kort beschreven.

4 Houtzaagmolen de Otter langs de Kostverlorenvaart in 1996 (SAA)

Bedrijvigheid

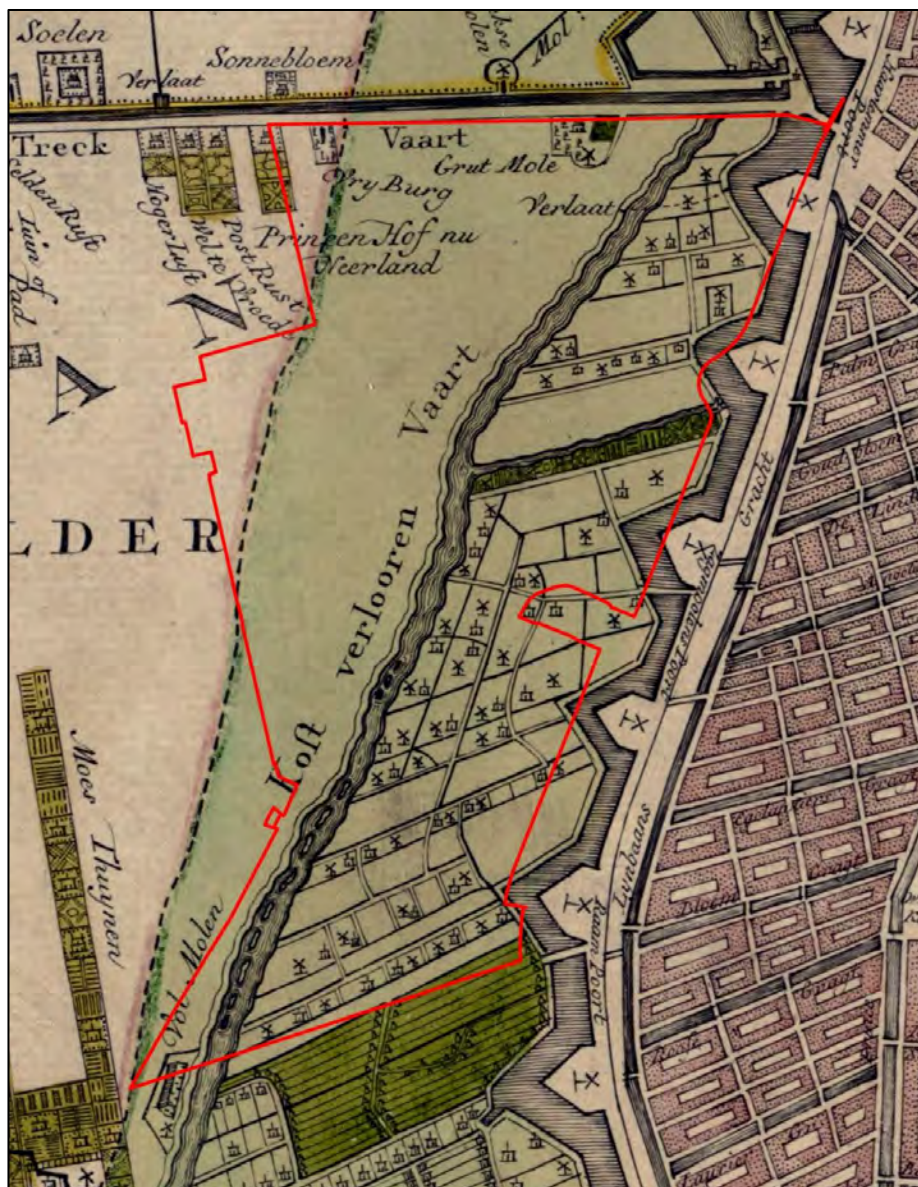
De gunstige ligging ten opzichte van de westenwind maakte het noordelijk deel van de Stads en Godshuispolder tot een ideale locatie voor windmolens. Een groot deel van de percelen tussen Singelgracht en Kostverlorenvaart werd daarom door het stadsbestuur toegewezen aan de houtzagerscompagnie. Tussen 1630 en 1670 liet die hier vele tientallen houtzaagmolens bouwen - in 1655 waren dit er al meer dan 80; zodanig veel dat het gebied bekend kwam te staan als de (Zaag)molenbuurt (afb. 3).¹⁵ In de vroege 19de eeuw waren nog 39 van deze houtzaagmolens in bedrijf, en waren de omringende woonhuizen en bijgebouwen grotendeels in bezit van houtkopers, timmerlieden en molenaars. Naarmate de 19de eeuw vorderde werden steeds meer molens afgebroken, totdat uiteindelijk alleen de omstreeks 1631 gebouwde paltrokmolen *de Otter*

¹⁴ Abrahamse 2010, 242

¹⁵ Schmall 1987, 40-41

over was. In 1996 werd de molenromp gerestaureerd en in 2009 werd de Otter weer draaivaardig gemaakt (afb. 4).¹⁶

Aan de Haarlemmertrekvaart stond in de 17de en 18de eeuw de grutmolen Het Schaaap met een woonhuis en twee knechtswoningen (afb. 3, 5). Het betrof een zogenaamde rosmolen, die niet door wind, maar door paardenkracht werd aangedreven. De molen en de woningen zijn na een brand in 1741 weer hersteld.¹⁷ Op de plaats van de grutmolen is omstreeks 1800 Herberg de Eenhonderd Roe gebouwd, genoemd naar de ligging ervan op 100 Amsterdamse roeden (ca. 368 m) afstand van de Singelgracht.

5 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Mol, 1770 (SAA)

¹⁶ Molendatabase id. 637

¹⁷ Molendatabase id. 17151

Recreatie

In de 17de- en 18de eeuw lieten steeds meer Amsterdamse patriciërs in de landelijke omgeving rond Amsterdam luxe buitenplaatsen en pleziertuinen bouwen. Vaak werden hiertoe oude boerderijen en tuinderijen omgebouwd, en vaak behielden de buitenplaatsen ook een agrarische nevenfunctie. De meeste buitenplaatsen ten westen van de stad waren te vinden langs de Haarlemmerweg. Uitgaande van de kaart van Mol (1770), gerelateerd aan het kadastraal minuutplan van 1832 waren dit er binnen het plangebied twee: *Vrij Burg* en ten westen daarvan *Princen Hof*, later *Neerland* genaamd.¹⁸ In de vroege 19de eeuw lijken de buitenplaatsen weer in gebruik te zijn genomen als boeren erf.¹⁹

Rurale activiteiten

Ondanks alle ambachtelijke en productieve bedrijvigheid bleef een aantal percelen van de Stads- en Godshuispolder tot in de 19de eeuw in gebruik als weidegrond, moestuin of boomgaard (afb. 6). De overzijde van de Kostverlorenvaart was het belangrijkste veeteeltgebied, met uitzondering van een strook langs het noordelijk deel van de vaart, waar grond was opgeworpen om *moesland* creëren. De boerderijen zelf waren gevestigd aan de belangrijkste ontsluitingsroutes: de Haarlemmerweg, en in mindere mate de Kostverlorenvaart. Deze laatste strook met bebouwing langs de westzijde van de waterweg lijkt zich pas gedurende de 19de eeuw ontwikkeld te hebben (afb. 6, 7).²⁰

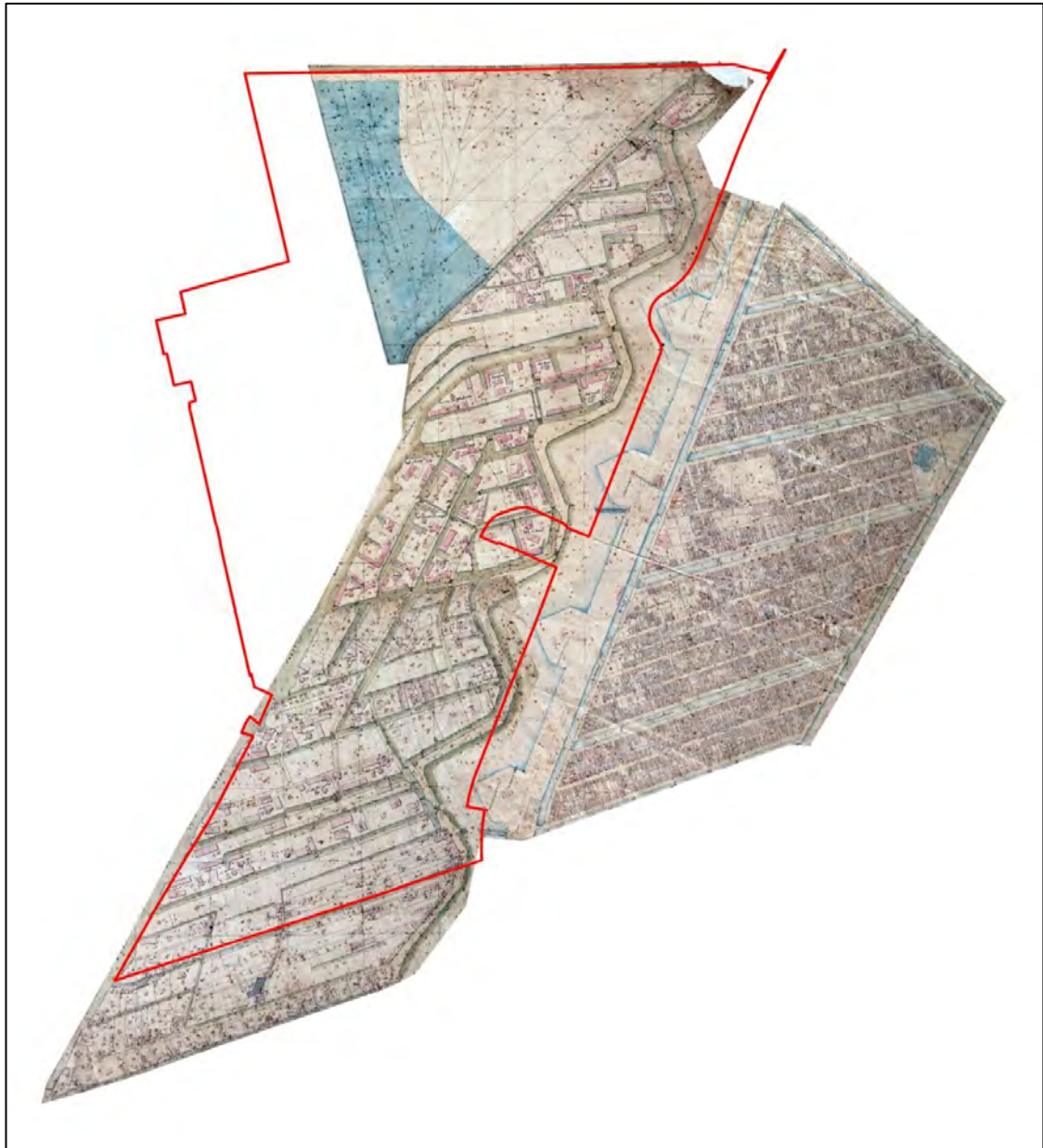
3.3.4 Verstedelijking

Het plangebied bleef tot ver in de 19de eeuw deel uitmaken van het buitengebied van Amsterdam. De transformatie tot de huidige woonwijk werd ingezet toen de stad volgens Plan Kalff (1877) werd uitgebreid naar de gordel buiten de Singelgracht. Vanaf de vroege 20ste eeuw volgde de rest van het plangebied in deze ontwikkeling. Alle bebouwing, met uitzondering van houtzaagmolen de Otter (3.3.3) werd afgebroken en verdween onder een pakket ophogingszand. De Kostverlorenvaart, Kattensloot en Singelgracht werden gekanaliseerd door delen aan te plempen en af te graven. Op de kaarten van Scheltema en Publieke Werken (afb. 7 en 8) is te zien hoe de verstedelijking in de 19de eeuw en 20ste eeuw zich voltrok.

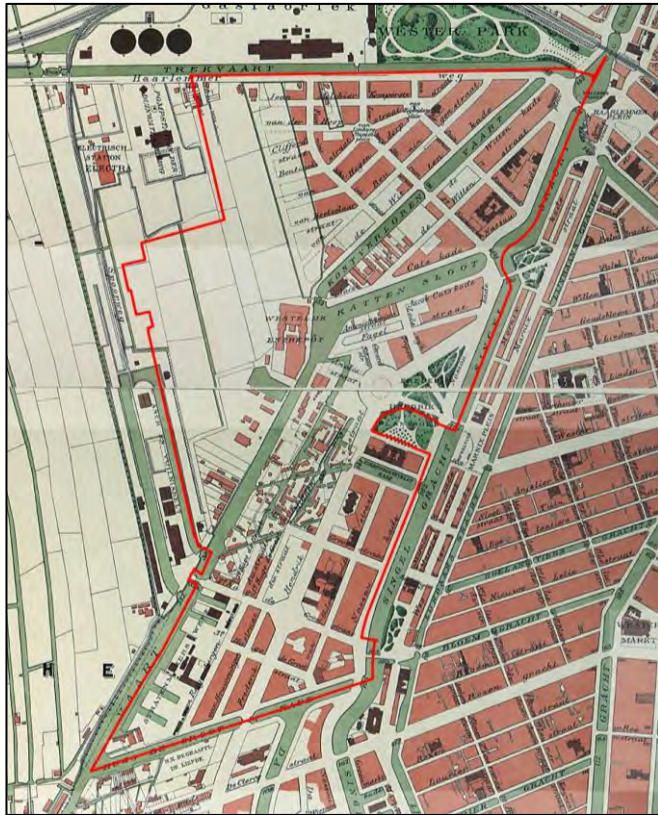
¹⁸ Bertram 2005, 209, 358

¹⁹ De terreinen staan aangeduid als 'erf', zonder verdere informatie (Kadastraal minuutplan Amsterdam en Sloten, 1832)

²⁰ Kadastraal minuutplan van Amsterdam en Sloten, 1832

6 Het plangebied (rood omlijnd) op een uitsnede van het kadastraal minuutplan van Sloten en van Amsterdam, ca. 1832 (SAA)

7 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Scheltema, 1900 (SAA)

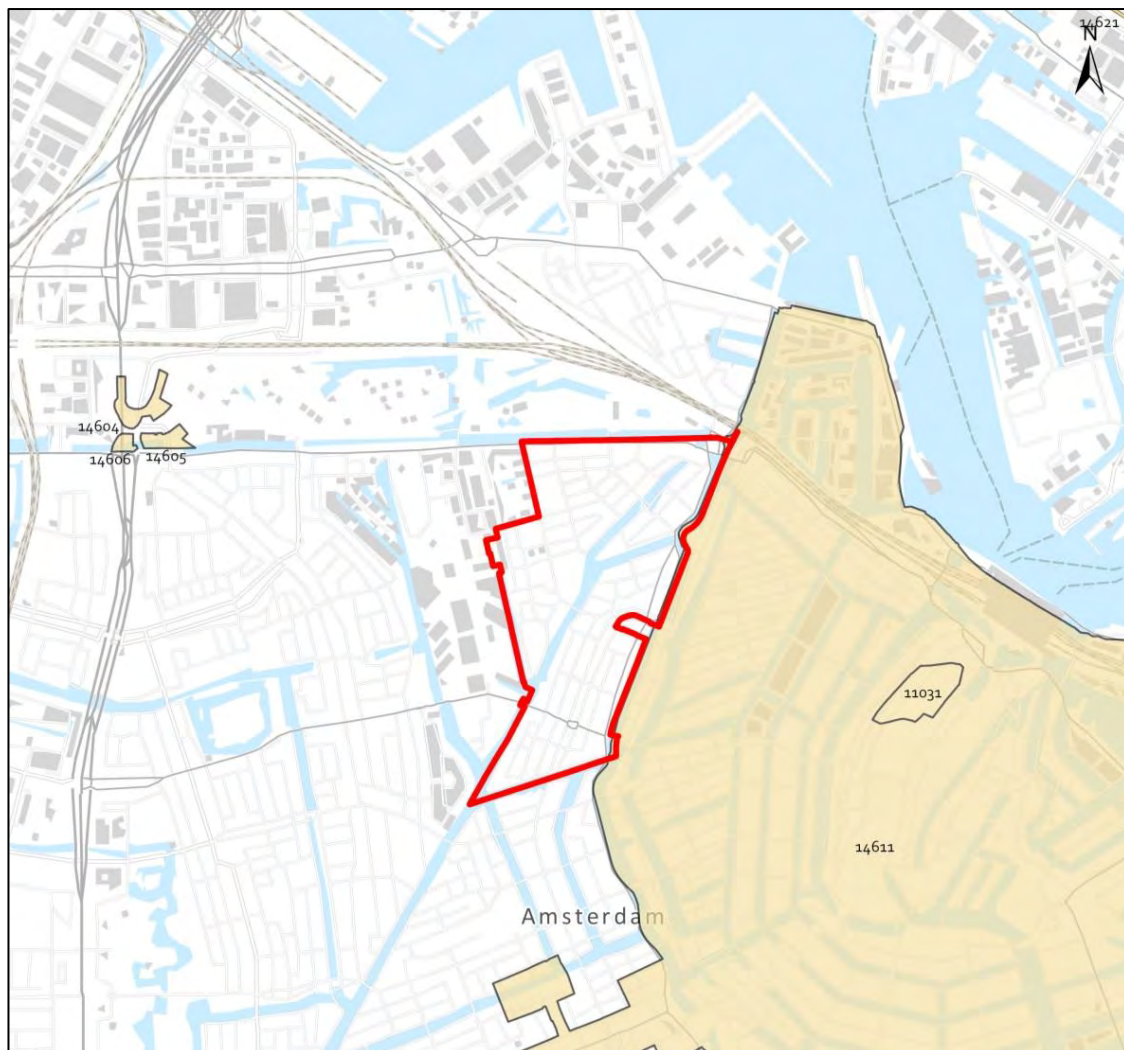

8 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Publieke Werken, 1929 (SAA)

3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied

3.4.1 Archeologische Monumentenkaart

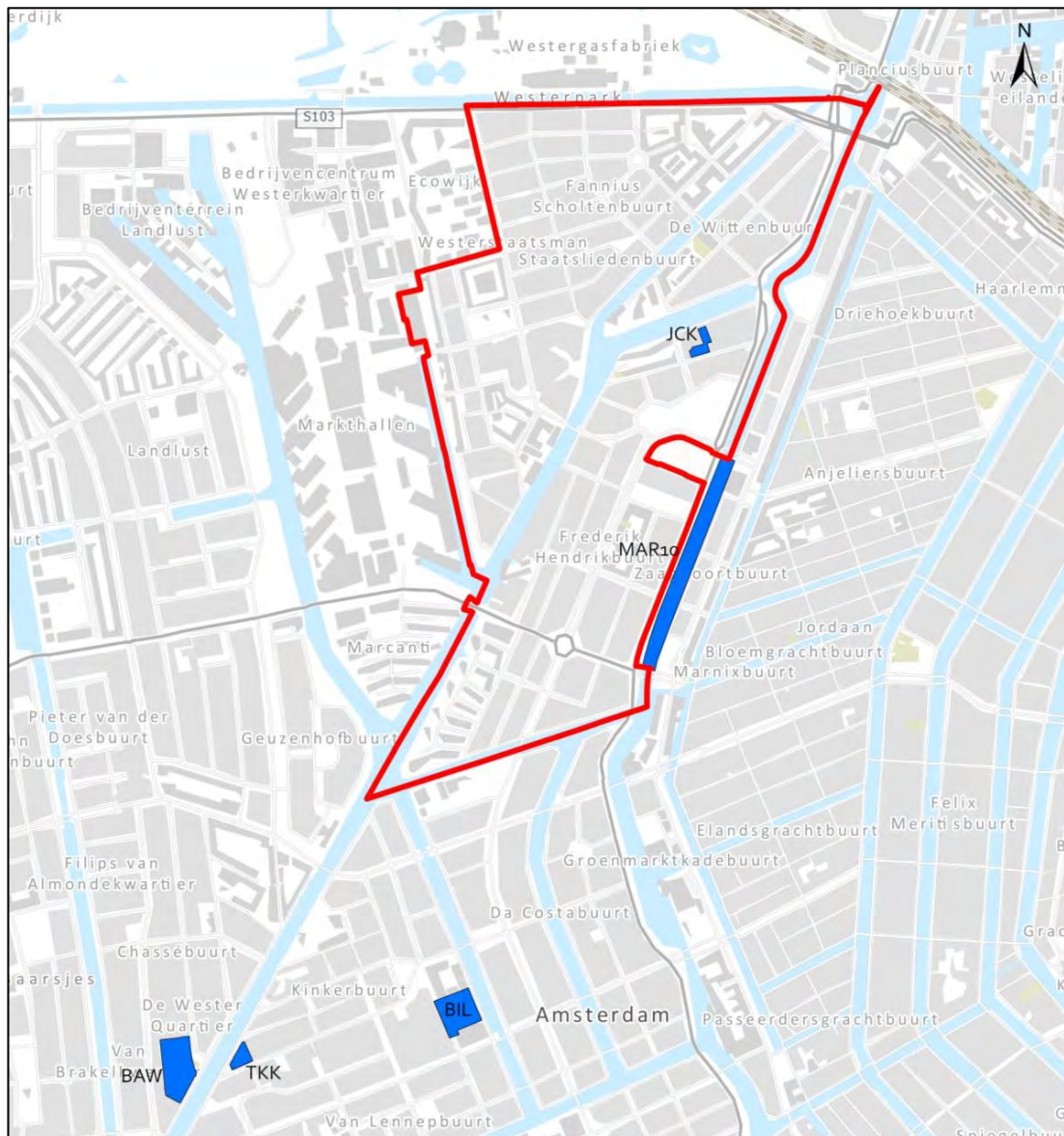
Binnen het plangebied zijn volgens de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geen archeologische monumenten aangewezen (afb. 9). Wel heeft het plangebied volgens deze kaart een kleine overlap met een zone van een hoge archeologische verwachtingswaarde (de binnenstad van Amsterdam – AMK nr. 14611). De Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie van de Provincie Noord-Holland komt overeen met het AMK-kaartbeeld. De verwachtingen op deze kaarten zijn algemeen van aard en dienen in het geval van planvorming nader te worden uitgewerkt. Een inhoudelijke en ruimtelijke specificatie van de archeologische verwachtingen volgt in hoofdstuk 4.

9 Het plangebied (rood omlijnd) op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

3.4.2 Vindplaatsen

Binnen het plangebied is tot op heden één archeologisch veldonderzoek uitgevoerd. Daarnaast bieden diverse onderzoeken binnen een met het plangebied vergelijkbare landschappelijke context een inzicht in de aard, kwaliteit en diepteligging van eventuele archeologische resten. De vindplaatsen worden hieronder kort beschreven (afb. 10).

10 Het plangebied (rood omlijnd) en de vindplaatsen

Jacob Catskade 37-41 / Fagelstraat 44-66 (JCK)

In 2012 is een Archeologische Begeleiding (AB) uitgevoerd naar aanleiding van een vondstmelding op de bouwplaats Jacob Catskade 37-41 / Fagelstraat 44-66. Op circa 3,5 m uit de rooilijn van de Jacob Catskade lag een cirkelvormige plattegrond van houten palen met een totale doorsnede van

9 m (afb. 11). De palen lagen op gemiddeld 1,35 m – NAP, en werden omgeven door een veenbodem met plaatselijk zaagsel. Op 5 m ten zuiden van de plattegrond lag een oost-west georiënteerde gedempte sloot die voor een deel werd begrensd door een houten beschoeiing. De molen is geïdentificeerd als houtzaagmolen De Star, één van de vier molens op de zuidelijke oever van de Kattensloot. Dit was een zogenaamde paltrokmolen, gebouwd in 1652.²¹

11 De paalfundering van houtzaagmolen de Star (wit gemarkeerd) ten midden van recentere bouwsporen (vindplaats JCK).

Tweede Kostverlorenkade 105-109 (TKK)

In januari 2006 werd voorafgaand aan het nieuwbouwproject Tweede Kostverlorenkade 105-109 een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) ingelast. Dit wees uit dat het terrein in de tweede helft van de 17de eeuw door ophoging bouwrijp was gemaakt. Het oudste bouwspoor bestond uit een bestrating van ijsselsteentjes uit de late 17de of vroege 18de eeuw. Het oudste bouwwerk waarvan nog sporen resteerden betrof een houten schuur of werkplaats waarvan de houten wanden rustten op een bakstenen rand. Het langshout was niet zoals gebruikelijk gefundeerd op palen, maar op omgekeerd ingegraven halve tonnen. Een dergelijke funderingstechniek is bekend van het 17de/19de-eeuwse platteland rond Amsterdam. Dit past in het beeld dat de oever van de Kostverlorenvaart een landelijk gebied was waar allerlei eenvoudige utiliteitsgebouwtjes stonden voor de nijverheid die daar vanuit de stad naartoe was verplaatst. Het gebouw behoorde vermoedelijk bij een scheepswerf die tot het begin van de 20ste eeuw aan de Kostverlorenkade in gebruik was, gelegen aan het einde van de Bellamystraat, onder de huidige rijweg.²²

²¹ Archief MenA

²² Gawronski & Jayasena 2006

RIVA-terrein (BAW)

Voor het RIVA-terrein gold een archeologische verwachting gebaseerd op de veronderstelde aanwezigheid van sporen van nijverheid en bewoning langs de Kostverlorenvaart. Het IVO dat hier in mei 2005 werd uitgevoerd heeft echter uitgewezen dat de bewonings- en gebruikssporen dermate schaars en fragmentarisch waren dat verder onderzoek is komen te vervallen. Wel heeft de IVO een inzicht gegeven in de lokale bodemopbouw. Zo werd vastgesteld dat onder een zoste-eeuws ophogingspakket van zand en puin op NAP - 1,80 m een intact 18de-/vroeg 19de-eeuwse loopniveau aanwezig was. Het natuurlijke veen bevond zich op NAP -3,00 m.²³

De Hallen (BIL)

Voorafgaand aan de uitvoering van de eerste fase van het stedenbouwkundig plan De Hallen werd in september/oktober 2006 een Inventariserend Veldonderzoek uitgevoerd op een terrein van de gemeentereiniging in stadsdeel Oud-West. Er gold voor dit terrein een archeologische verwachting omdat het deel uitmaakte van de voormalige Kwakerspoel, een voormalig nijverheidsgebied gericht op de houtzagerij. Onder een 1,5 m dik pakket ophogingszand bevonden zich sporen van de aanleg van de Kwakerspoel in het midden van de 17de eeuw. Een verharding van dakpanpuin die op sommige plaatsen op de natuurlijke ondergrond van veen was aangebracht stamt mogelijk eveneens uit deze periode. Op dit niveau bevonden zich ook bouwsporen in de vorm van een houten goot en diverse funderingspalen, daterend uit de periode 1660–1900.

De balkhavens bleken zowel zachte oevers te hebben gehad waar riet langs gegroeid heeft, als beschoeiingen van grenen planken. Waterbodemsedimenten bevatten onder meer bezonken zaagsel en diverse voorwerpen uit de late 17de en 18de eeuw. De overblijfselen bleken verstoord en fragmentarisch, aangezien voorafgaand aan de ophoging delen van het terrein waren afgegraven en de vaarten gedeeltelijk waren gedempt.²⁴

Singelgracht (MAR10)

In 2013 is een Inventariserend Veldonderzoek uitgevoerd in de Singelgracht tussen brug 161 (Zaagpoort) en brug 165 (Raampoort) vanwege plannen voor de aanleg van een ondergrondse parkeergarage. Met een baggerschip werden in het 500 m lange rak slibmonsters genomen ten behoeve van een archeologische waardering van de Singelgrachtbodem. Het bodemtalud langs beide walkanten van de Singelgracht bleek opvallend schoon. Er zijn in totaal negen slibmonsters genomen die 27 vondsten bevatten, uit de periode 1650-1900. Vanwege dit resultaat verviel de noodzaak voor een archeologische begeleiding van de ontgraving van het rak.²⁵

3.4.3 Bodemopbouw

Bijna het gehele plangebied is in het kader van de laat 19de-eeuwse en zoste-eeuwse stadsuitbreidingen opgehoogd naar ca. 0,8 m + NAP. Alleen rond molen de Otter is het terrein niet recent opgehoogd. Uitgaande van de maaiveldhoogte ter plaatse van ca. 0 m - NAP betekent dit dat het oude maaiveld van de Stads- en Godshuispolder is afgedekt door een recent zandpakket van ca. 1 m.

²³ Gawronski & Veerkamp 2008

²⁴ Gawronski & Veerkamp 2006

²⁵ Gawronski & Veerkamp 2017

In de Osdorper Binnen-, Sloterbinnen- en Middelveldse Gecombineerde Polders was voorafgaand aan de verstedelijking nog sprake van een oorspronkelijk veenweidegebied op een hoogte van ca. 1,8 m – NAP. Uitgaande van het huidige peil (gemiddeld 0,5 m + NAP) is het gebied opgehoogd met ca. 2,5 m zand. Voor beide gebieden geldt dat het oorspronkelijke maaiveld kan zijn aangetast door recent grootschalig grondverzet.

In het 17de-eeuwse tracé van de Singelgracht grachten kunnen archeologische resten direct in de oorspronkelijke waterbodem worden verwacht. Dit geldt ook voor de gedempte delen van de Kostverlorenvaart, Kattensloot en Singelgracht. De diepte van de oorspronkelijke waterbodem is hier gelijkgesteld aan de gemiddelde doorvaartprofiel diepte van de nog bestaande delen van deze waterwegen (ca. 2,5 m – NAP).²⁶ Ter plaatse van de in de late 19de eeuw gegraven delen van deze grachten en de Hugo de Grootgracht is de oorspronkelijke landbodem juist vergraven, waardoor hier geen archeologische resten meer worden verwacht. Ook bij vindplaats JCK die na archeologisch veldonderzoek is vrijgegeven voor bouwontwikkeling worden geen archeologische resten meer verwacht.

3.5 Conclusie: verwachtingsmodel

Op basis van bovenstaande inventarisatie zijn binnen het plangebied Westerpark-Zuid materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met ontginning, bewoning en landgebruik vanaf de 12de eeuw. Tot de middeleeuwse fase behoren sporen van ontginning en landgebruik in het voormalige veenweidegebied, en van het transport de middeleeuwse Kostverlorenvaart. Dergelijke resten hebben echter een wijde spreiding. Het intensieve gebruik van de Stads- en Godshuispolder en de strook langs de Haarlemmerweg vanaf de 17de eeuw heeft het grootste aandeel in de archeologische verwachting. Ten aanzien van de archeologische kwaliteit van de ondergrond van het plangebied dient verder rekening te worden gehouden met grootschalige 19de- en 20ste-eeuwse bodemingrepen waarbij het oorspronkelijke polderpeil is vergraven, zoals bij het kanaliseren van de Kostverlorenvaart, Kattensloot en Singelgracht en de aanleg van de Hugo de Grootgracht.

²⁶ De doorvaartprofiel diepte is door Dienst Binnenwaterbeheer vastgelegd op 3 m – NAP (Kostverlorenvaart, Kattensloot, noordelijk deel Singelgracht) tot 2,20 – NAP (zuidelijk deel Singelgracht).

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van bovenstaande inventarisatie zijn binnen het plangebied Westerpark-Zuid materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met ontginning, bewoning en landgebruik vanaf de 12de eeuw. Het intensieve gebruik van het gebied vanaf de 17de eeuw heeft echter het grootste aandeel in de archeologische verwachting. Dit leidt tot een archeologische verwachtingskaart met zeven zones met een hoge of lage verwachting. Een hoge verwachting duidt op een dichte spreiding van archeologische resten met een sterke onderlinge samenhang. In zones met een lage verwachting hebben de sporen een lagere trefkans en/of betreffen deze vooral losse vondsten.

Zone A: Stads- of Godshuispolder

Verwachting: laag

In het (voormalige) veenweidegebied kunnen archeologische resten voorkomen die verband houden met bewoning en landgebruik vanaf de 12de tot in de 19de eeuw, zoals sloten, sporen van landgebruik en losse vondsten. Ook kunnen huisplaatsen uit de ontginningsperiode aanwezig zijn, maar deze hebben een lage trefkans.

Zone B: Sloterbinnen- en Middelveldse Gecombineerde Polders

Overeenkomstig met zone A.

Zone C: Bewoning en bedrijvigheid

Verwachting: hoog

Betreft het bewonings- en nijverheidsgebied waar tussen de 17de-19de eeuw allerlei bedrijfsgebouwen, (zaag)molens, boerderijen en buitenplaatsen gelegen waren. De bebouwing die op grond van historische kaarten te projecteren valt op de huidige topografie is in oranje weergegeven, en betreft een momentopname. Archeologische resten kunnen in de gehele zone voorkomen in de vorm van ophogingslagen, houten en bakstenen funderingen, beerputten met huishoudelijk afval, kuilen met productieafval, diverse beschoeiingen en kadeconstructies.

Zone D: Bolwerk

Verwachting: hoog

Een klein deel van de gemetselde saillanten (punten) van twee bolwerken van de 17de-eeuwse vestingwerken van Amsterdam reikte tot in het plangebied. Het grootste deel is echter vergraven bij het kanaliseren van de Singelgracht in de late 19de eeuw. Archeologische resten bestaan uit gemetselde gewelfbogen, funderingen en ophogingen van het bolwerk.

Zone E: Kostverlorenvaart

Verwachting: laag

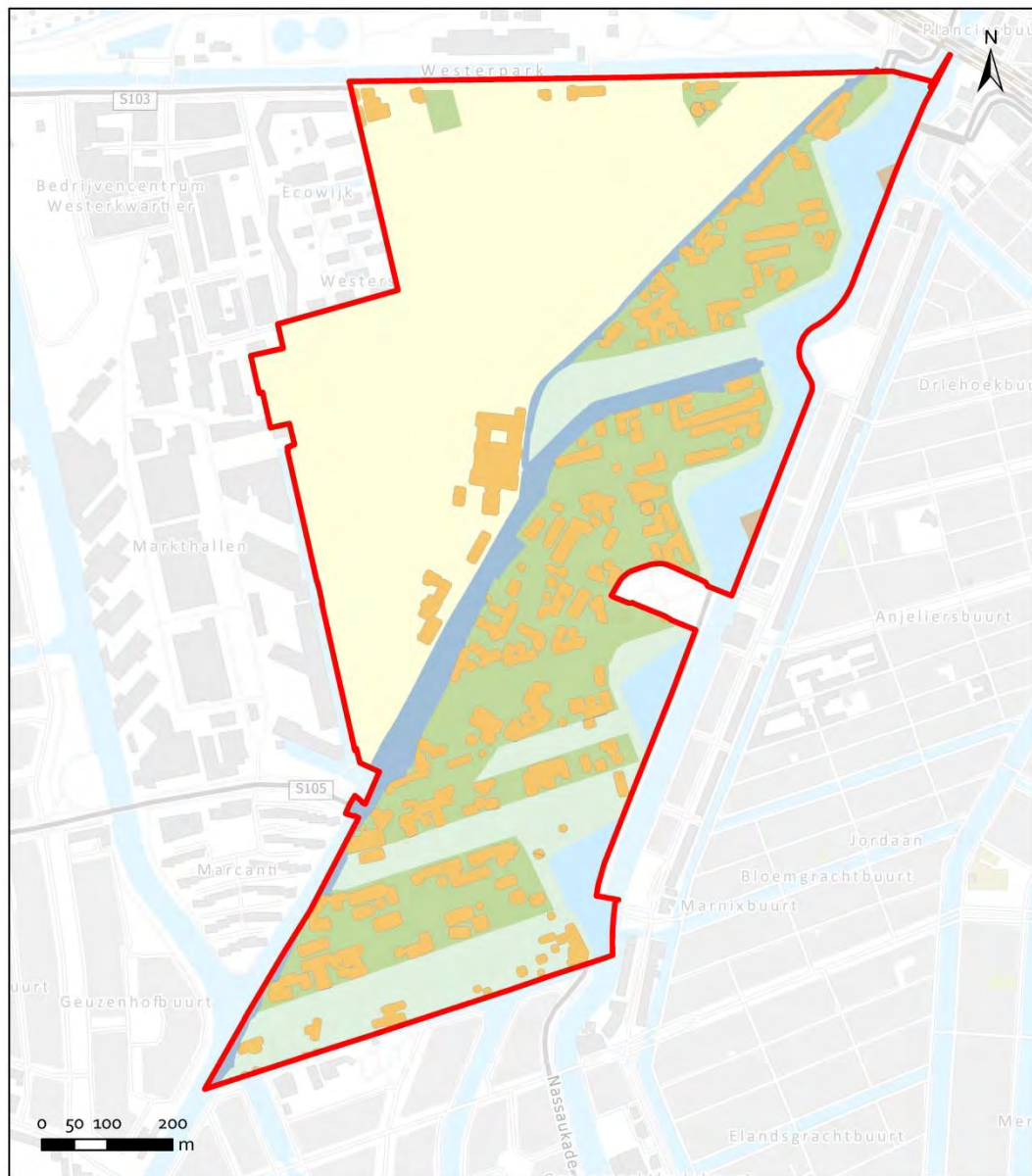
In de bedding van de Kostverlorenvaart kunnen losse vondsten voorkomen die verband houden met het transport over de waterweg vanaf de 15de eeuw, en met diverse bedrijvigheid op de oever.

Zone F: Singelgracht

Verwachting: laag

Het oorspronkelijk tracé van de Singelgracht maakte deel uit van de 17de-eeuwse verdedigingslinie van Amsterdam. In de bedding van de (voormalige) gracht kunnen losse vondsten voorkomen die verband houden met het militair gebruik en het vervoer over de waterweg. Uitgaande van vindplaats MAR10 hebben deze resten een lage dichtheid.

X Gemeente
 X Amsterdam
 X

Archeologische verwachtingskaart
Westerpark-Zuid

- [Red outline] Plangebied
 [Light green] A. Stads- en Godshuispolder
 [Yellow] B. Sloterbinnenpolder
 [Green with orange dots] C. Bewoning en bedrijvigheid
 [Brown] D. Bolwerk

- [Blue line] E. Kostverlorenvaart en Kattensloot
 [Light blue line] F. Singelgracht

5 Archeologische beleidskaart

De archeologische beleidskaart van het plangebied Westerpark-Zuid is bedoeld als een ruimtelijk schema van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologisch erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het plangebied. De verwachtingen worden gekoppeld aan de huidige toestand van het terrein en mogelijk opgetreden bodemverstoringen. De clustering van de verwachtingszones resulteert in een beleidskaart met daarop zes zones met bijbehorende specifieke beleidsmaatregel (Appendix: beleidsvarianten, stroomschema).

Beleidsvariant 3: (bij hoge verwachting in niet opgehoogd gebied)

Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan 0,50 m.

Beleidsvariant 4: (bij hoge verwachting in opgehoogd gebied zone I)

Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan 1 m.

Beleidsvariant 4: (bij hoge verwachting in opgehoogd gebied zone II)

Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan 2,5 m.

Beleidsvariant 9: (verwachtingszones F en G - waterbodem)

Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (oorspronkelijke) waterbodem of kleiner dan 10.000 m².

Beleidsvariant 10: (verwachtingszones F en G - gedempt)

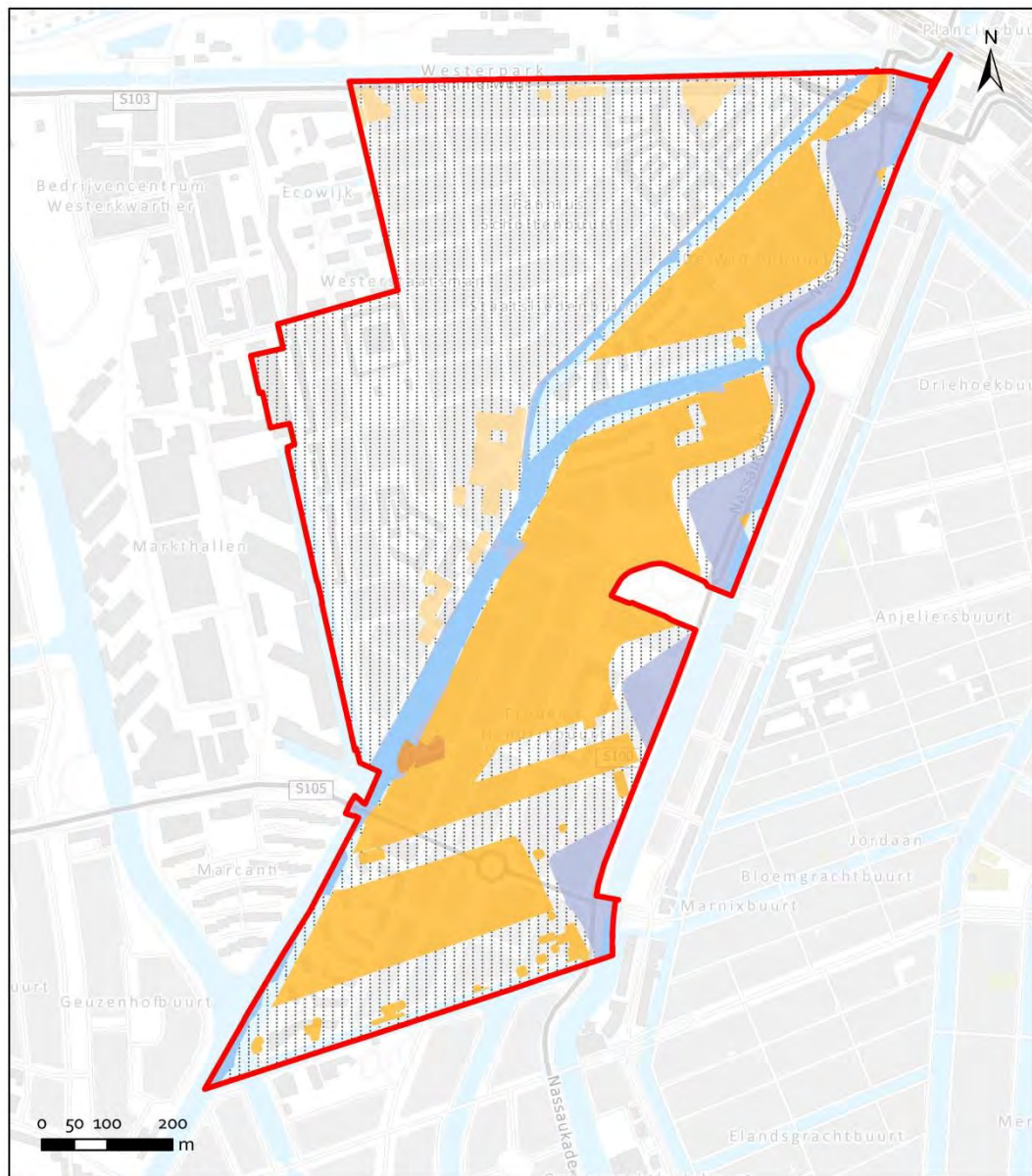
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de oorspronkelijke waterbodem op 2,5 m - NAP of kleiner dan 10.000 m².

Beleidsvariant 11: (bij lage verwachting op het land of bodemverstoring)

Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij alle bodemingrepen.

Daarnaast geldt voor het gehele plangebied conform de Erfgoedwet een meldingsplicht. Indien tijdens de uitvoering van bouwwerkzaamheden vondsten worden gedaan waarvan redelijkerwijs kan worden vermoed dat deze van archeologische waarde zijn, wordt dit aan Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

X Gemeente
 X Amsterdam
 X

Archeologische beleidskaart
Westerpark-Zuid

Plangebied

Beleidscategorie 3

Beleidscategorie 4
(ophogingszone I)

Beleidscategorie 4
(ophogingszone II)

Beleidscategorie 9

Beleidscategorie 10

Beleidscategorie 11

6 Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek naar archeologische waarden is uitgevoerd voor bestemmingsplan Westerpark-Zuid. Binnen het plangebied gelden acht archeologische beleidszones.

Voor de eerste zone geldt een uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder diep dan 0,50 m.

Voor de tweede zone geldt een uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder diep dan 1,00 m.

Voor de derde zone geldt een uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder diep dan 2,5 m.

Voor de vierde zone geldt een uitzondering van archeologisch onderzoek bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 10.000 m².

Voor de vijfde zone geldt een uitzondering van archeologisch onderzoek bij ingrepen in de oorspronkelijke waterbodem op 2,5 m – NAP of kleiner dan 10.000 m².

Voor de zesde zone geldt vrijstelling van archeologisch onderzoek bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt conform de Erfgoedwet een meldingsplicht. Indien tijdens de uitvoering van bouwwerkzaamheden vondsten worden gedaan waarvan redelijkerwijs kan worden vermoed dat deze van archeologische waarde zijn, wordt dit aan Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

7 Bronnen

Digitale bronnen

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2), 50 cm maaiveld gridproduct, shaded relief. Geodan/Esri Nederland

ARCHIS: Archeologisch Informatiesysteem: <http://www.archis.nl/archisii/html/index.html>

CHW: Cultuurhistorische Waardenkaart provincie Noord-Holland: <http://chw.noord-holland.nl/>

Dinoloket: Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond (DINOloket) TNO, Geologische Dienst Nederland: <https://www.dinoloket.nl/>

HisGIS: Historisch Geografisch Informatiesysteem: <http://www.hisgis.nl/>

SAA: Stadsarchief Amsterdam: <https://www.amsterdam.nl/stadsarchief/>

Literatuur

Bertram, C., 2005: *Noord-Hollands Arcadia. Ruim 400 Noord-Hollandse buitenplaatsen in tekeningen, prenten en kaarten uit de Provinciale Atlas Noord-Holland*, Alphen aan den Rijn

Bont, C. de, 2009: *Vergeten land: ontginning, bewoning en waterbeheer in de westnederlandse veengebieden (800-1350)*, Wageningen Universiteit

Borger, G.J., 1987: 'Ontgonnen, bedijkt, bebouwd. De agrarische voorgeschiedenis van het stedelijk gebied', in: W.F. Heinemeijer, & M.F. Wagenaar, *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*. Antwerpen

Gawronski, J. en Jayasena, R., 2006: *Tweede Kostverlorenkade. Inventariserend Veldonderzoek (2006)*, Amsterdamse Archeologische Rapporten

Gawronski, J., J. Veerkamp, *De Hallen. Inventariserend veldonderzoek Bilderdijskade (2006)*, Amsterdam 2006

Gawronski, J. en J. Veerkamp, 2017: *Het RIVA-terrein. Inventariserend veldonderzoek Baarsjesweg (2005)*, Amsterdamse Archeologische Rapporten

Gawronski, J. en J. Veerkamp, 2017: *De 17de-eeuwse vestingwerken van Amsterdam. Vijf Archeologische Begeleidingen en een IVO op zes locaties langs de vestingwerken van Amsterdam (2008 – 2015)*, Amsterdamse Archeologische Rapporten 98, Amsterdam

Heijdra, T., *De victorie begint in Oud-West*, Alkmaar 2001

Heijdra, T., *Bos en Lommer & de Baarsjes. De geschiedenis van Amsterdam-West*, Alkmaar 2004

Monumenten en Archeologie, 2016, *Erfgoed voor de stad. Agenda voor het erfgoed in een groeiend Amsterdam*, Amsterdam

Provincie Noord-Holland, *Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland. Ontwikkelen met Ruimtelijke Kwaliteit*. Haarlem 2010

Schmall, H., 1987: 'De rand van de stad. Agrarische en industriële activiteiten', in W. F. Heinemeijer, M. F. Wagenaar, *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*, Antwerpen

Stol, T., *Wassend water, dalend land. Geschiedenis van Nederland en het water*. Utrecht/Antwerpen 1993

Appendix I: beleidsvarianten en stroomschema

Het archeologisch beleid wordt als maatwerk voor een bepaald plangebied in Amsterdam vastgesteld aan de hand van elf varianten, die een afweging bieden op basis van de aard van de verwachting in combinatie met de specifieke (oppervlakte/diepte) bodemingreep.

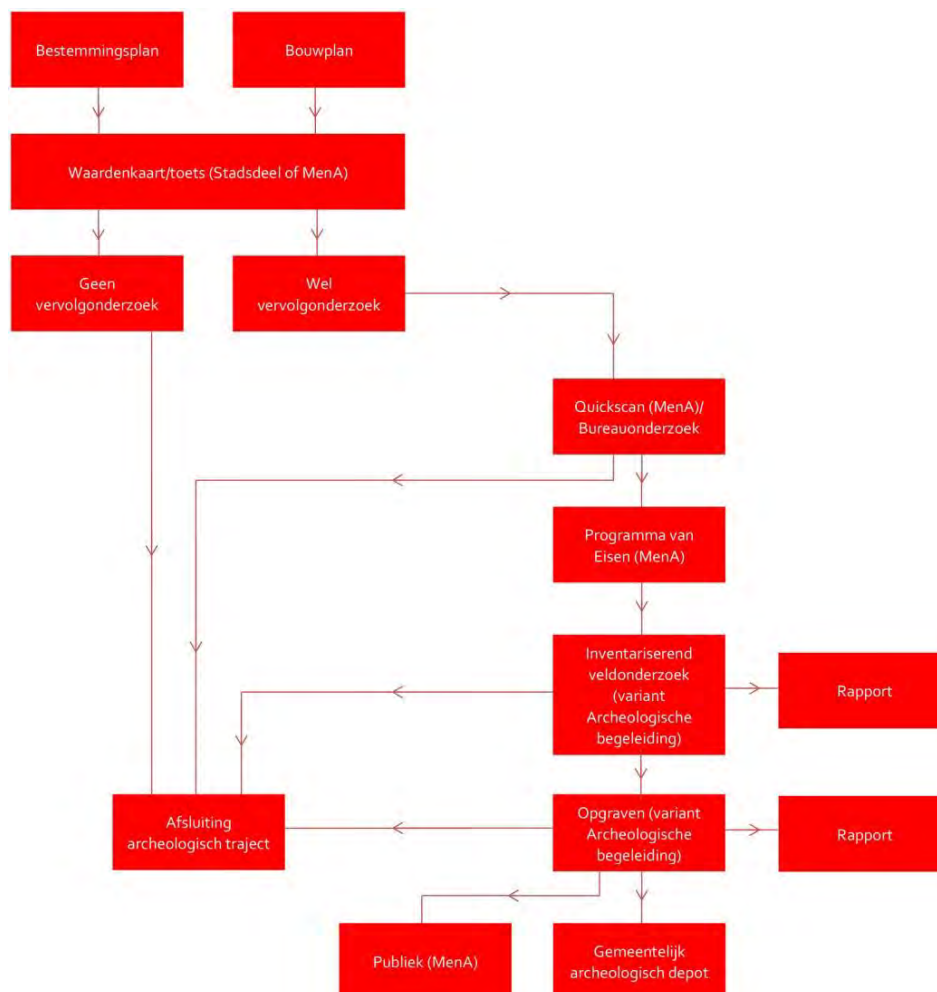
- 1: Gebieden met bekende archeologische waarden. Aangezien hier met zekerheid archeologische overblijfselen aanwezig zijn, is bij elke ingreep in de (water)bodem, ongeacht het oppervlak of de diepte, archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 3: Gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 4: Gebieden met een hoge archeologische verwachting buiten het historische centrum van Amsterdam, waarvan de huidige bebouwing dateert uit de late 19de eeuw. De verwachte resten hebben een dichte spreiding. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan de 19de-eeuwse ophogingen.
- 5: Gebieden met een hoge archeologische verwachting buiten het historische centrum van Amsterdam, waarvan de huidige bebouwing dateert uit de late 19de of 20ste eeuw. Indien de bebouwing dateert uit de 19de eeuw hebben de verwachte resten een bredere spreiding. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 19de- en 20ste-eeuwse ophogingen.
- 6: Onbebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak, zodat relevante archeologische lagen kunnen zijn opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvlak zichtbaar wordt. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 7: Bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). De bebouwing dateert uit het einde van de 19de en de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 8: Terreinen met een hoge archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m².
- 9: Gebieden met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn of waren binnen en buiten het historische centrum van Amsterdam. Uitzondering van archeologisch

veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (voormalige) waterbodem binnen het historisch centrum kleiner dan 2.500 m² (9a) en buiten het historisch centrum kleiner dan 10.000 m² (9b).

- 10: Gebieden met een lage archeologische verwachting die onder water liggen, of die onder water gelegen hebben en ingepolderd zijn of opgespoten zijn. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen kleiner dan 10.000 m² of in de oorspronkelijke waterbodem of in het oorspronkelijke maaiveld.

- 11: Gebieden zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet heeft plaatsgevonden voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels e.d. en gebieden in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam buiten de Singelgracht met een lage archeologische verwachting die bovendien opgehoogd, onderheid en bebouwd zijn aan het einde van de 19de en in de 20ste eeuw. Hier geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek. Gebieden waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Voor de beleidsvarianten, 4, 5 en 7 tot en met 10 geldt dat het dieptecriterium op de uiteindelijke beleidskaart nader wordt gespecificeerd.

Stroomschema archeologie MenA

Colofon

**Archeologisch bureauonderzoek BO 18-078
Amsterdam 2018**

Voor akkoord controle proces en waardestelling:

Prof. dr. J.H.G. Gawronski
Senior KNA-archeoloog Ma (specialisme waterbodems)
Hoofd afdeling Archeologie
Gemeente Amsterdam
Monumenten en Archeologie

Datum:	17-9-2018
Status:	1.0
Tekst:	T. Terhorst MA
Redactie:	Prof. dr. J.H.G. Gawronski
Cartografie:	T. Terhorst MA
Vormgeving:	Monumenten en Archeologie, gemeente Amsterdam

© Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2018
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden vereenvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Monumenten en Archeologie. MenA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.